

Під кермуванням Генерал-хорунжого М. КАПУСТЯНСЬКОГО

ВІЙСЬКОВЕ ЗНАННЯ

ЧАСТИНА I.

Вступна лекція.

Зміст:

1. Передмова,
2. Можливості війни,
3. Аналіз модерної війни,
4. Мобілізація держави,
5. Методи воєнного дослідження.

Париж, 1931.

ПЕРЕДМОВА

Цілий світ переживає зараз кригичну хвилю, відчувається якась непевність та йде переоцінка цінностей, а над життям усіх тяжить жах майбутньої війни. З одного боку уряди держав та публична опінія весь час проголошують свої бажання миру, для здійснення якого відбуваються різні міжнародні конференції, підписуються пакти (напр. Келльогэ), існує Союз Народів а крім цього, ведеться добре організована та широко закроена пацифістична пропаганда. Тому й моглоб здаватися, що коли ніхто з великих держав не бажає війни, то вона не виникне та й виникнути не сміє. Але з другого боку виростає молода генерація, яка в більшості не брала участі у світовій війні, до тогож має вона багато свіжости, сили та запалу й думає, що лише війною або погрозою війни можуть бути вирішені та розв'язані різні важливі й загострені міжнародні питання.

Та треба також зазначити, що прокинулися вже азійські народи, які плакають свое національне відродження і не бажають мати над собою чужої, хоч і більш культурної за їхню «опіки». Рівночасно з національним відродженням росте ворожнеча до європейських народів і поволі зникає повага та страх перед їхньою силою. В тяжких муках відроджується велитень Китай, Індія змагає відірватися від Англії й створити свою державу; «чорна раса» також хоче зрівнятися своїми правами з білою і т. ін. Взагалі національне питання та взаїмне відношення між кольоніями та метрополіями все більш і більш кристалізується, навіть часто-густо загострюється і вимагає свого розв'язання.

А, здається, ще більшої ваги набірають соціяльні проблеми. Економічна криза тяжить майже над усіми народами. Міліони безробітних, надмірна кількість видобутих сирівців та збіжжя й готових фабричних товарів витворюють небезпечний й загрозливий стан.

І врешті Комінтерн, спіраючись на великому просторі СССР, та 160 міліонах населення, здушеного жорстокою диктатурою, веде планоно свою розкладову працю майже в цілому світі та інтензивно готується до майбутньої війни. Його кадри творять та доповнюють незадоволені елементи майже всіх держав світу. На своїх прапорах несе він гасла світової революції, диктатури пролетаріяту та жорстокої громадянської війни. В сучасну хвилю він намагається здобутками своєї пятилітки, — низивши вже до мінімум життєвий рівень народів СССР —

захопити торговельні ринки дешевими виробами та збіжжям, спричинитися до збільшення безробіття та економічного послаблення Європи, а через це посилити кличі світової революції.

Цікава, та надзвичайно небезпечна річ, що большевики прищеплюють культурним народам ідею збройної класової боротьби, як найліпший засіб до вирішення соціальних питань, що й спричинює організованість та озброєння класових сил у різних державах, як напр. в Німеччині націонал-соціалісти (гітлерівці), соціал-демократи, «райхсбанер» і другі а в Австрії праві та ліві «гаймвери» і т. д. Характерно спостерігати психологічний зсув понять у вищезгаданих груп.

Взагалі можна ствердити, що навіть деякі з культурних народів поволі втрачають віру в парламентські методи боротьби і стремлять, за допомогою класової, озброєної сили, досягнути своєї мети.

Отже причини до міждержавної, а навіть і громадянської війни є чимало. Та як відомо ССРСР прагне ще більшого, — світової революції й тому, колиб прийшло до конфлікту між ССРСР та західними державами, то накисна Радянському Союзові економічна блокада може знову стати причиною до військових подій, як з його сусідами, так із іншими народами. Крім того, треба ще завважити, що, колиб виникнула війна між європейськими та азійськими державами, то ССРСР теж встрягне в цей конфлікт.

Здається, що розвязка наближається, а що конфлікт, — можна припустити — виникне на Сході, то й Україна хоч-не-хоч зробиться знову ареною боротьби й тому українці також мусять бути приготовленими до цього важливого менту.

Через своє тяжке положення, Україна не лише не має свого озброєного війська, але її вояцтво, надто старшинство бувших українських армій є розкинене по цілому світі й до того ж позбавлене змоги організованим способом та науковими методами, як відновити, так і побільшити та удосконалити своє військово-наукове знання. Взагалі так старшини як і підстаршини української армії поволі гублять свій фах. А що й казати про цілі мільйони нашої молоді, яка в більшості військового вишколу не пройшла й в жадній армії не служила! Дійсно стан, якраз протилежний до того, в якому бажалиб ми бути.

Вдумуючись в загальне положення, а зокрема нашого народу, я обмінявся думками з нашими визначними військово-фахівцями й рішив в організований спосіб приступити до праці в військово-вишкільній діяльності, щоб, хоч в малій частині, поліпшити майбутнє наших старшин, підстаршин та многочисельної молоді, коли то їм всім доведеться взяти участь в новій війні.

Виходячи з нашої сучасної дійсності, я вважав, що, для більшої зручності, навчання мусить переводитися поступово, етапами а тому й поділив я курс на дві частини: перша головна, так для старшин, підстаршин, як і для молоді, які бажалиб відновити, згл. набути військово-наукове знання. Для них призначено цей курс загальної військової освіти.

Завданням курсу є ознайомлення зі сучасним станом військового діла, яке за останніх 10 років значно змінило свої форми й зробило переорієнтування, так у головних родах зброї, як і в їхній відносній кількості та силі їхнього ділання. Крім цього, з'явилися вже могутні роди зброї та технічно-вогневі засоби, як летунство, хемічно-бактеріологічна зброя, бронемашини і т. ін., а все це разом внесло великі зміни у воєнну тактику.

З огляду на збройну боротьбу між народами, а не лише між арміями, як було раніше, модерний старшина мусить ще зазнати — хоч в загальних рисах — з ширшим пляном підготовки до війни, як а) державного апарату, б) мобілізації промисловости, фінансів та економічних засобів.

Такий курс мавби охопити широкі кола бувших наших військових й молоді, розвинути їхній виднокруг та по своєму програму дати поучаючий військовий матеріал і стати науково-фаховою підставою для дальшого удосконалення.

Щойно після закінчення цього курсу можна буде начати його другу частину, призначену для старшин різного рода зброї, командантів генеральної булави і т. д.

Курс загальної військової освіти буде появлятися друкованими лекціями, які будуть власністю курсантів, як військовий підручник.

Порядок дисциплін та спосіб їхнього викладу має на увазі зазнайомлення на початку з модерними родами зброї, які внесли найбільші зміни у форми сучасної війни, надаючи їй машиново-технічний та суто вогневий характер. З ними треба в першу чергу зазнати кожному, хто хоче справді мати військово знання. До тогож треба додати, що сучасна лінійна дивізія об'єднує в собі майже всі роди зброї а тому, щоб добре зрозуміти її діяння, треба насамперед зазнати зі всіма боевими елементами, з яких вона складається та з їхньою тактикою.

Пристаючи до цього важного діла серед тяжких обставин я буду вповні вдоволений, коли з моєї праці скористає як найбільше число наших людей. Те саме вдоволення будуть поділяти зі мною ті фахавці, які дали свою згоду допомогти мені в цьому ділі.

М. Капустянський

Париж, 1. червня 1931.

МОЖЛИВОСТІ ВІЙНИ

В цю хвилю культурний світ має такі могутні, боеві засоби та технічно-хемічні винаходи, що, здається, нова війна несе зі собою загибель цілих країн. До цього требаж таки додати й досвід великої війни, який яскраво вказує, що довготривала війна надзвичайно винищує та ослаблює так переможеного, як і переможця. Тому, не дивлячись на всі зазначені причини, на думку деяких, навіть авторитетних осіб, війна неможлива. Ні уряд, ні нарід розпочати війни не відважуються. І здається дійсно, цей погляд є правдивий, бо тепер змагаються цілі народи а внаслідок боротьби можуть бути зведені в нівець великі міста та промислові й культурно-адміністративні центри з мільонами мирних людей. Отруєний та знищений буде скот, навіть ліси й рослини можуть бути спалені або отруєні на великих просторах. Отже жах, голод і смерть, руїна і пустка, замість культурної й багатой країни. Жорстока революція в переможеного, величезні втрати у побідника і неможливість одержати за них відшкодування.

Ранійш, — кажуть люде — ніколи війна не набирала таких руйнуючих форм. Одначе воно не зовсім так. Нічого нового не має на світі, — каже Еклезіяст. Нове лиш те, що добре забуто. Історія военной штуки доводить, що й раніш були періоди в житті народів, коли вони боролись та змагались, хоч й іншою зброєю, але майже з тими самими наслідками та перспективами, які так жахають сучасне людство. І тоді на карту ставились не тільки життя та свобода війська, але також доля жінок та дітей, яких насилували, забирали в полон або вбивали; палили та нищили добро цілих країн і залишали по собі руїну та пустку. Деколи внаслідок війни та поразки зникали цілі народи з їхньою культурою та державним будівництвом. В біблійі є надзвичайно цікава згадка про методи війни, цілі та поступовання переможця до переможеного. «Наказав Єгова повоювати Моавитян, знищити в пень все населення, чоловіків, жінок та дітей мужеського пола, також забрати собі весь скот та майно». І цей наказ був точно виконаний. Отже тоді не було ні огнестрільної зброї, ні летунства, ні отруйних газів, а таки спромігся «ізбранный народ», за «благословенням» Єгови знищити в пень своїх ворогів.

Також в старі часи народи змагались між собою, деколи винищуючи більшість населення та руйнуючи країну. Не забудьмо наш кривавий досвід! Війни українського народу з татарами, поляками і мос-

калями велися також жорстоко та руйнуючо для країни. Загибли Українці й замість культурних осередків «Дике Поле».

Таким чином можна зробити висновок, що страхіття війни та її руйнуючі наслідки для переможеної країни не спиняли раніш воєн і мабуть не унеможливають їх нині. Правда, народи, які зараз мають великий вплив на рішення своїх урядів, відважуються розпочати війну лише з дуже важливих причин, яких не можливо буде розв'язати мирним шляхом. Крім того, постійна та настирлива наукова праця дає можливість одному з воюючих, таємно винайти новий засіб війни напр. невідомі ще для других отруйні гази, смертоносні бактерії т. ін., заздалегідь приправити його в значній кількості й несподівано накинутися на свого ворога, швидко знищити його опір і в цей спосіб переможно скінчити війну. Однак певності в цьому, на нашу думку, не має, бо водночас із засобами офензиви, оборона теж іде слідом за нею, з метою зменшити її руйнуючу силу а це дає змогу обороні, при певних обставинах витримати навалу. Тому й неможливість або правдоподібність виникнення майбутньої війни лежить не у величезних руйнуючих засобах сучасності, а в протилежності або контакті інтересів між народами та державами.

Але є ще одна дуже важлива причина, яка може викликати збройні конфлікти, а саме поява нових ідей і бажання їхніх фанатичних творців силою накинути другим свою ідею. З воєнних історій є знані приміри. коли війна велася не ізза матеріальних вигод та державних суперечок, а головню за ідеї та кличі. Войовничий Іслям, Хрестоносні походи, релігійні війни і нарешті довготривалі війни республіканської Франції. Без сумніву і Комінтерн є прихильником прищеплення силою своїх кличів цілому світові. Страхіття війни їх не лякає, а навпаки, це їхній головніший та важливіший засіб боротьби з культурою Європи.

ПРИРОДА ВІЙНИ

Світова історія доводить, що істота війни та її цілі лишалися майже незмінними, бо залежить це від незмінної природи людини та її психіки. Однак форми війни (організація війська, тактика а навіть стратегія) значно мінялись, у залежності від різних умов, як напр. культурний стан, економічно-соціяльна структура держави або народу, розвиток технічно-руйнуючих засобів, та політично-соціяльні умови певного часу. Головна мета, до якої прагне кожна із воюючих сторін, це перемогти опір ворога й примусити його коритися волі побідника. Якими засобами це досягнути? Знищенням ворожого війська (остаточний його розгром-капітуляція), значною поразкою, або влучним маневром та боями захопити важливі для него обекти, столицю, економічні, адміністративні та промислові райони, втрата яких утруднює бо-

ротьбу — а наслідки будуть однакові лише треба досягнути того, щоб ворог підупав духом та втратив віру у свої сили.

Без сумніву, в боротьбі проти сильного ворога необхідно, в багатьох випадках, розгромити його військо і до цього треба завжди стремити. Але часто-густо траплялось, коли одна із сторін не витримувала напруження боротьби, а тому, навіть маючи ще досить чисельну армію, визнавала себе переможеною. Таким чином війна, це боротьба двох воля а тому моральний стан відіграє завжди домінуюче значіння. Бо змагаються люде, а зброя лише засіб у боротьбі. На підтвердження хай послужить один з багатьох примірів, вписаних у світову історію. Талановита співпраця політики Бісмарка та наукової стратегії Мольтке-старшого, дали змогу німцям в 1870. р. скупчити проти Франції більш як 450-тисячну армію, добре зорганізовану, технічно визброєну та удосконалену. Вона була майже в двічі сильнішою за французьку. Рішучими операціями, використовуючи помилки французів й їхньої слабшої політичної та стратегічної підготовки до цієї війни, німцям пощастило зпочатку оточити та замкнути в Мец ліпшу французьку армію Базена, а також згодом і другу французьку армію Мак-Магона, що поспішала на допомогу Базенові, полонити під Седаном, разом з цісарем Наполеоном III. Невеличкі рештки французької армії, моряки а також ті частини, які ще організувались скупчилися в голодному Парижі й там протиставились німецькій навалі. Французькі провінції здавались зовсім беззахистними. Таким чином на протязі лише одного місяця відбувся нечуваний розгром майже всіх французьких сил і до тогож були захоплені великі простори. Отже війна ніби безнадійно програна. Нема чим боронитися перед чисельною, переможною, німецькою армією й треба здатися на ворожу ласку. Але Франція не схилила так скоро гордої голови і сильна воля її вождів і народу не була зломана. Гамбетта, оцінюючи належно патріотизм французького народу та економічну міць французької держави, а також вільні морські комунікації, мобілізує та організує нову армію й продовжує боротьбу.

Про напруження Франції в цей другий період війни яскраво свідчить та обставина, що ці імпровізовані армії боролись протягом кількох місяців, а кожного дня формувалось майже по 6000 піхоти та по 2 батерії. Мольтке був прямо здивований тим швидким темпом, яким, мов зпід землі, виростало нове військо і завзято билось з німецькою армією. В грудні тогож року пише він генералові Штіле: «В операціях, які скінчилися безприкладними, нечуваними успіхами, німецька армія мала змогу взяти в полон усі сили, котрі ворог виставив на початку війни. Одначе вже на протязі трьох місяців Франція змогла зорганізувати нову армію, більшу чисельно від тої, яка загинула. Засоби (а ми додамо також і високий дух, моральний стан та незломна воля) ворожої країни є майже безмежні і можуть поставити під сумнів наслідки та рішучий успіх нашої зброї, якщо наша батьківщина не відповість такимиж зусиллями».

Хоча програна Франції була вирішена ще до облоги німцями Парижа, але героїчні зусилля імпровізованих військ реабілітували французьку армію й народ та притуплювали мирові умови, які були важкі, однак неганебні. Віраж у свої сили та воля до реванжу лишилися у Франції надалі і вони знайшли свій вияв у Версайському договорі.

З цієї багатой в нові досвіди німецько-французької війни можна зробити чимало висновків, як напр.: 1) З боку Франції у другий період боровся нарід, божа армія вся загинула. 2) Для перемоги над сильним ворогом деколи не вистарчає розгромити його армію, а треба ще зломити волю цілого народу. 3) Підготовка до війни, та обміркована організація війська й переважаюча тактична та стратегічна удосконаленість вождів, як це було у німців, є першою причиною військових успіхів. Організовану, боездатну та добре кермовану армію, важко перемогти імпровізованими арміями, навіть при повному напруженню і самопосвяті*). Однак рішучий опір народу та його імпровізованих армій змусив переможця рахуватися з цим і висовувати більш-менш приемливі умови миру.

Зовсім інше бачимо в 1918. р. Плянова протиофензива Фоша змусила німців до загального відвороту, та значних втрат. Однак Гінденбург мав ще велику армію, з добрими технічно-вогневими засобами; німецьке військо ще добре билося на фронті і боротьба велася ще на ворожих землях й Антанта була вже досить перевтомлена тяжкою війною. Але в німецькому запіллі поволі вже втрачалася віра в свою силу, німецький нарід не був вже одноцільним в необхідности рішучого захисту. Воля вождів німецького народу також була зломана і Німеччина несподівано капітулювала, прийнявши надзвичайно тяжкі умови. Їх навіть не можна порівняти з умовами 1870-71 р.р. Це була політична й військова катастрофа великої та могутньої держави, хоча й німецька боездатна армія ще залишилась була а німецькі терени були вільні від ворога. Вожди й народ відмовились від дальшої боротьби, бо їхня воля була зломана.

Якраз протилежне, вияв незломаної волі народу здійснити свої змагання, помимо несприятливих умов, ми бачимо в трагічних етапах української визвольної боротьби. Літом 1919. р. Галицька Армія, позбавлена воєнно-технічного матеріялу та набоїв, після своїх героїчних зусиль, була змушена, переважаючою кількістю добре озброєних польських військ, зробити відворот за Збруч. Польща одержує мандат від переможця світової війни, Антанти, на воєнну окупацію Західно-українських Земель. Отже, здавалося, війна з Польщею на далі безнадійна, треба ко-

*) Декілька чисел на підтвердження ріжниці в силі опору з одного боку організованої та в мирний час вишколеної армії, з другого імпровізованих, хоч і дуже відважних військ. Німці в боротьбі з регулярною французькою армією, в перший період 1870. р., відносили перемогу при 9% своїх втрат, проти армії Гамбетти при 2-3% втрат.

ритися, бо за Польщею стояла Антанта. В тойже час і Наддніпрянська Армія без набоїв, зброї та простору, знесилена довготривалою боротьбою з червоною Москвою, також була на передодні остаточної загибелі. Але воля до боротьби ще не заламалась, віра в перемогу не покинула ні вождів, ні армії і, що головніше, українського народу. Нагло відбулося справжнє чудо на Збручі. Галицький уряд, інтелігенція та армія твердо вирішують перебороти лиху долю і разом з Наддніпрянською Армією змагатися проти червоної Москви. Мовляв ключів Львова треба шукати у вільному Києві В короткому часі (за півтора місяця) ґрунтовно міняється стан і об'єднані армії своїми блискучими операціями осягають низку перемог, відбивають у червоних зброю та набої, якими громлять свого ворога, звільняють простори Правобережжя і навіть захоплюють з боєм столицю України, золотoverхий Київ.

Цими подіями маніфестується перед світом глибина та сила українського державного руху, героїзм і самопосвята нашого війська. Дух та сила ідеї соборності перемогли ворожу техніку і кількість. Успіхи цієї боротьби довго будуть позитивно відбиватися на оцінці ролі української армії, та вказуватимуть на ті перспективи й евентуальности, які можуть виявитись при більш сприятливих умовах нашої збройної боротьби.

АНАЛІЗ МОДЕРНОЇ ВІЙНИ

Характеристика істоти модерної війни та різнобарвні засоби, якими держави, з одного боку, намагаються захистити свою батьківщину на випадок ворожої інвазії, з другого, при потребі перемогти ворога, навязавши йому свою сувору волю.

Остання війна доказала, що нині борються цілі народи та держави у всіх виявах та при всяких умовах свого життя*). Сучаснаж воєнна на-

*) Добре вже зрозуміли це видатніші стратеги минулого віку, як напр. генерал Жоміні, перший начальник російської академії генерального штабу, який ще в 1830 р. передбачив, що загальна військова повинність поширить війну в боротьбу «озброєних народів» й тривати буде вона цілі роки. Також граф Мольтке, після війни 1870-71 р. р., у своїй програмовій промові виголошеній в «райхстагу», попередив німців, що майбутня боротьба народів триватиме аж до повного виснаження одної з воюючих сторін.

Однаке про ці передбачення швидко призабули. Навпаки, перед війною домінував погляд, що боротьба мусить скінчитися після трьох-чотирьох місяців, бо після цього періоду, правдоподібно, зупиниться нормальне, економічно-

ука так накреслює загальний плян майбутньої війни, узглядноючи всебічно головний висновок великої війни: «Нині борються між собою на життя і смерть цілі народи». Це є той ґрунт, на якому спірається складна, сучасна підготовка до війни. Людство вже пережило епоху озброєного народу, якою була остання війна, а зараз воно іде далі вперед. Бо в майбутній війні змагатимуться і озброєний нарід, себто чисельний здоровий, чоловічий контингент і неозброєний, армія праці. Отже дві армії: одна озброєна, друга працююча складатимуть силу держави. Перша бється на фронті, друга обслуговує всі потреби війська і держави. Крім того, в багатьох державах і жінки будуть брати участь у війні, головню по забезпеченню армії харчами, зброєю, набоями та ріжним технічним приладдям. Вже зараз у СССР іде підготовча праця жінок, як бойового елементу а навіть існують старшинські курси для жінок. До тогож, важливу ролю відіграють і представники науки та техніки, які завзято слідкують за все новими винаходами та пильнують, щоб держава у випадку війни не була заскочена якимсь руйнуючим винаходом, як засобом боротьби.

Для того, щоб ліпше уявити собі образ майбутньої війни та тих озброєних мас, які будуть боротися на фронті й працювати в запіллі, вистарчить подати тут деякі числа. Під кінець війни Росія мобілізувала була майже 15 міл. людей, Німеччина — 11 міл., Англія — 9 міл., Франція — 8 міл., Австро-Угорщина — 6,5 міл. Італія — 5,5 міл., Сполучені Держави 4-5 міл. На загал було втягнуто у вир боротьби (на фронті та в запіллі) цими державами до 58,5 міл. народу.

Озброєні маси не лише припинили свою продуктивну працю мирного часу, але їх треба було годувати, одягати та постачати зброєю, набої й ін. Крім того, місцеві та операційні бої спричинились до зіпсуття теренів, а тому й зрозумілі ті великі витрати, яких вимагала війна. Франція витратила на війну майже 180 міліярдів зол. франків, Німеччина 160 міліярдів, а всі головні держави разом до одного біліона зол. франків. Щоб хоч частинню зрозуміти ці великі витрати, вистарчить порівнати їх напр. із національним добробутом Франції, який оцінюють на 300 міліярдів зол. франків, а її річний бюджет виносить 7 міліярдів зол. франків.

Одначе, як бачимо, державні організми витримали цей тяжкий іспит, що свідчить про їхню велику відпорну силу, завдяки добрій організованости та сильному економічно-фінансовому й промислово-господарському розвиткові. На загал капіталізм блискуче витримав іспит.

господарське життя в державі й спричиниться до розвалу слабшого з ворогів. Також могутні засоби боротьби нададуть вже в перших місяцях рішучий характер боевим операціям і слабший відмовиться від дальшого ведення, для нього вже безнадійної війни. Одначе світова війна тривала чотири роки і підтвердила погляди згаданих генералів та опрокинула протилежні, витворені не знаннчм, а страхом.

МОБІЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВИ

Сильні засоби нападу, якими розпоряджають держави, а надто летунство та отруйливі гази, можуть спричинитися до наглого оголошення війни, щоб несподівано заскочити ворога і відразу зруйнувати його плянову підготовку до війни та перешкодити скорому переведенню мобілізаційного пляну. Цей випадок треба мати на увазі, коли виготовляється плян війни. А як важним воно є, хай послужить слідуючий приклад: 26. січня 1904. р. японські міноносці, без оголошення війни, заатакували в Порт Артурі російську ескадру і нанесли їй значні втрати, що надто сприятливо відбилось не тільки на дальших акціях японців, але й на остаточнім висліді війни. Також відомо, що в березні 1908. р. перший лорд англійської морської фльоти Фішер, пропонував своєму урядові, використати ситуацію і несподівано заатакувати німецьку флоту на Кільському рейді, з метою повного її знищення. В той час англійці мали 10 дредноувтів, а німці ще не спромоглися були збудувати ані одного. При цьому Фішер вказує на адмірала Нельсона, який погромив в такий спосіб данську флоту на Копенгагському рейді*).

Отже при виготовленню пляну війни приймається на увагу також такі можливости: 1) Наглий ворожий напад. 2) Довготривалість війни аж до повного виснаження. 3) Неможливість заздалегідь забезпечити на довгий час озброєну силу вогнеприпасом, у наслідок великої кількості гармат, скорострільів, мінометів т. ін. й їхньої скорострільности**). 4) Неможливість побільшити кількість воєнного летунства в мирному часі, бож техніка поступає скоро вперед і все більш удосконалює летунські машини. 5) Майже весь терен воюючих держав є зараз ареною боротьби. 6) Можливість повного занепаду держави або народу у випадку воєнної поразки.

Тому для самозахисту необхідним є для держави в найкоротшому часі пляново пристосувати весь народній організм до ведення війни. А тому, до цього найважливішого, грізного явища нині народи всебічно готуються, обмірковуючи засоби у всіх галузях державного життя. Цей процес можна назвати мобілізацією держави. Цілком зрозуміло, що за плян війни, в ширшому її значінню, відповідає уряд.

У всіх більших державах, під ріжними назвами, існує аналогічний вищий орган захисту нації. Він складає плян мобілізації держави і рівнобіжно з творчою працею переводить всі заходи до його здійснення. На чолі такого органу стоїть або голова держави, або голова ради мі-

*) Лорд Фішер: Мемуари, Лондон, 1919, Ст. 4.

***) Як ілюстрація скорого зужитковання вогнеприпасів, служить приклад, що в часі боїв за Верден, які тягнулися кілька місяців, французька артилерія вистрілювала денно майже 100 тисяч гарматних набоїв і майже такуж кількість витрачали німці.

ністрів, а в ньому беруть участь всі зацікавлені міністерства, зокрема представники генерального штабу. Кожне міністерство окремо розробляє відповідний план мобілізації і вносить в нього необхідні зміни. Таким чином мобілізація держави складається з: — а) мобілізації армії, повітряної та морської флотії, отже розгортання збройної сили з мирного на воєнний стан, — б) мобілізації воєнно-повинного населення, як доповнень для озброєної сили і ріжноманітної, державної праці, для потреб війська й країни, — в) мобілізації комунікації та засобів зв'язку, до яких належать також залізничні парки, будова паротягів, вагонів і т. п., — г) мобілізація промисловости, себто повного забезпечення озброєних сил на протязі війни матеріальною частиною і різними технічними засобами, а також і вироблювання нових винаходів. Крім того, забезпечення країни технікою і різними фабричними виробами, брак яких може викликати нерівномірність в праці населення*). Для праці в цих ділянках потрібна значна кількість різних спеціалістів, — г) мобілізації сільськогосподарства та гірничої промисловости. Беручи на увагу необхідність прохарчувати військо та населення треба перейти до культури воєнного часу. Сюди належить також виріб консерв, сурогатів та кормів для худоби, забезпечення паливом і т. ін.**), — д) мобілізації фінансів та торгівлі до потреб та умов війни, — е) план евакуації з фронтової полоси всього, що зупиняє воєнну працю. Значну увагу треба звернути на масу втікачів, бо як показав досвід війни, вони можуть наробити багато шкоди для нормального ходу комунікації та маневрування військ***).

*) 1) У Франції під осінь 1917. р. прийшлося відкликати з фронту для фабрично-промислової праці 700 тисяч людей; під кінець війни ця кількість вже перевищила була один мільон.

2) В 1916. р. Людендорф, щоби перемогти вугільну кризу, звільнив відразу з фронту 50 тисяч шахтарів. Хоч як бракувало німцям на прикінці війни доповнень на фронті, вони залишали для праці в промислі 2,430 тисяч військово-повинних, з чого було 1,188 тисяч фізично здібних для фронтової служби.

**) Поучаючим прикладом може послужити організація цих галузей в Центральних Державах в 1916-18 р. р.

***) В часі офензиви російської армії на Східні Пруси, вона заняла була в перших днях лише кілька повітів, одначе біля 800 тисяч німців, зі всім своїм добром, почало звідси неорганізований рух на Вислу і далі на Берлін. Це нанесло було великі турботи німецькому командуванню, затримувало пересування боєвих частин та взагалі збільшило нервовий стан у німецькій столиці. Була це м. ін. одна із важливих причин, які спонукали німецьке командування стягнути два корпуси із французького фронту — як раз у рішучий мент битви над Марною — та перевезти їх на Схід, з метою здрежати навалу російських військ.

Одначе більш шкідливі наслідки були для Росії в 1915. р., при офензиві Центральних Держав, коли декілька мільонів утікачів прямо таки замкнули всі

Взагалі треба заздалегідь підготуватися, щоб держава мала змогу пляново перейти від мирного життя до воєнного, та поволі працювати для забезпечення своїх, не тільки матеріальних, але й духових потреб. Між іншим булиб корисними для цього також органи патріотичної пропаганди серед свого народу та різні заходи для поширення розладдя в рядах ворога.

Крім цього велике значіння має добре обміркована, зовнішня та внутрішня політична підготовка. Кожна держава намагається підготувати для себе найліпший стан, придбавши собі спільників, а рівночасно по змозі ізолювавши ворога. Надто важко, узглядняючи миролюбний настрій багатьох народів довести світові про свій пацифізм, а свого майбутнього ворога представити, як войовника та насильника. Яскраві приклади такої діяльності подає сучасна дипломатія, яка зводить палку полеміку за те, хто спричинив світову війну.

У внутрішній політиці відіграє велику ролю систематична підготовка опінії на випадок майбутньої війни, і організація певного, авторитетного органу для пропаганди у власній країні за необхідністю боротися в часі війни до рішучої перемоги.

ОЗБРОЄНА СИЛА

Озброєна сила, або організація армії та завдання, яке мусять виконати окремі її складові частини у боєвих операціях.

У великих державах озброєна сила, в сучасний мент, складається з трьох частин. Сухопутної армії, летунства або воздушного війська, і морської фльоти. І хоча всі вони мають вповні окреслені свої завдання, свою організацію і свій керуючий та господарський апарат, — міністрів, генеральний штаб і т. ін., але їх підготовча праця та майбутні боєві чини і завдання для їх ділання, мусять бути скупчені в найвищому командуванні для захисту своєї батьківщини, обєднаними зусиллями на суші, у воздуху, на водах і навіть під водою.

Найбільші зміни у воєнну штуку внесли два чинники: 1) нечувано швидкий зріст летунства, і 2) підготовка країни та війська до масового вжиття вогневої техніки і хемічно-бактереологічних засобів.

До великої війни сильна армія та добре проведена інженерна оборона могли, при сприятливих умовах, захистити, хоч на певний час, свою державу від ворожої навали. Силу оборони збільшували також пограничні твердині, високі гори, великі ріки, моря і т. ін. Крім того, для островних держав (Англія, Японія) морська фльота була могутнім за-

шляхи відвороту та запілля, що й дуже шкідливо відбивалося на пляновому маневруванні російської армії.

хистом од ворожого наскоку. Одначе нині вже не має так сприяючих можливостей.

Для летунства, при відповідній його організації та великій кількості, ці перепони майже не існують. Летунство переносить свої акції поза боеву лінію, не числячись зі сухопутними силами. Воно проникає в глибоке запілля, та майже на весь терен європейських держав і може зруйнувати важливіші промислово-фабричні осередки, та адміністративно-господарські центри, а також комунікаційні вузли та великі технічні будови (мости, тунелі і т. ін.). Крім того, летунство може нанести значні втрати сухопутній армії, не тільки при походах, та в часі відпочинку, але також і в боях. Нічого вже й казати, що воно уявляє із себе добре знаряддя для розвідки та кермування гарматним вогнем. Врешті летунство є вже зараз великою небезпекою і для морської фльоти.

Зрозуміла річ, що всі держави звернули увагу на новий могутний рід зброї, летунство і кожна з них стремить побудувати її, як для оборони так і для офензиви. Цей боевий елемент значно відбився, як на організації, так і на тактиці та стратегії. Властивости та величезні перспективи, що відкриваються перед летунством у майбутніх війнах, настільки захоплюють уяву, навіть деяких добрих дослідників, що вони вбачають в летунстві та доданій до нього хемії таку руйнуючу, матеріальну та відемно на мораль ділаючу силу, що летунство може досягнути всі цілі війни. Вони кажуть, що тепер не треба вже більш організувати сильних армій та їх утримувати, бо питання війни та миру вирішиться у воздуху.

Одначе воно так не є. Боротьба у воздуху, не дивлячись на всю її вагу та значіння, не може усунути боротьби на суші, на воді, під водою і під землею, бо кожна держава для боротьби та захисту теж матиме своє рівносильне летунство, а також і оборона винаходить все більші можливости захисту. Нарешті летунство здібне лише руйнувати, але захопити простори на суші воно не має змоги, а само мусить також базуватися на суші. Таким чином воно не всилі ані захопити важливі пункти, ані їх утримати в своїх руках, ані нарешті взяти до полону значні частини на суші. Тому й вирішить справу війни та миру сухопутня армія, при допомозі летунства й морської фльоти.

ВОГНЕВА ТАКТИКА

Студії над боевими операціями зі світової війни доводять, що німці найбільш розумілися на властивостях вогневої тактики. Вони плекали ідею домінуючого значіння вогня при обороні і наступі а також у зустрічних боях. Ця доктрина яскраво виявилась в їхніх наступках, в організації армії, та тактичному удосконаленні військ. Німецький статут 1912 р. говорить: «Доки не досягнеться вогневої переваги, наступ пе-

реводити є тяжко і він дасть успішні можливості лише ціною великих втрат. Тому треба вичікувати з нанесенням остаточних і рішучих ударів, доки вогонь не зробить свого впливу. Таким чином штурм є скорше використанням вогневих наслідків, як удар живої сили».

Узглядаючи це, німці добре узброїли своє військо гарматою (пушка та гавбиця*) полевої величини, а також і чисельною армійською важкою гарматою. На загал, пересічна німецька дивізія мала 14 батарей тоді, як російська мала лише 7 батарей. До тогож німці переважали, як російську так і французьку армії гавбицями і взагалі тяжкою гарматою, що й дало їм одразу можливість, в маневровий період війни, досягти важливих успіхів при малих втратах, а своїм ворогам завдавати тяжкі удари.

Французи, захопившись засадою рухливості та універсальності полевой пушки, не узглядали значіння гавбиць та моздирів і тому мали в своїх боєвих частинах 95% полевой пушки; німці мали полевой пушки лише 2/3, рештаж були гавбиці і моздири; в Росії було 87% полевих пушок, рештаж гавбиць. В часі війни німецький досвід змусив держави Антанти переняти вогневу тактику і забезпечити себе відповідною кількістю та якістю гармат. Тому на прикінці війни вже стояли на фронтах, такби мовити, гарматні маси, які й заливали своїми стрільними величезні простори. Одначе Росія, яка мала слабо розвинену промисловість, змушена була боротися в нерівних і тяжких умовах аж до 1916 р., коли врешті одержала вона в потрібній кількості гармати і набої. Але за ці роки вогнева сила Центральних Держав значно підірвала фізично і морально російську армію. Досить пригадати, що 75% з усіх втрат в часі великої війни, це наслідок гарматнього вогню, рештаж припадає на скоростріли, кріси, холодну зброю та інше.

На прикінці великої війни, та надто після її скінчення, ідея вогневої тактики проходить червоною ниткою у всіх арміях і вона відбилася на організації сучасних армій та їхній боєвій тактиці. Надзвичайно зручно штаб маршала Петена, вже на прикінці 1918. р., писав: «Оборона, — це вогонь, який зупиняє, напад це вогонь, який наступає, маневр, — це вогонь, який перемішується**»».

Наслідком цієї переоцінки в сучасних арміях число гармат відносно до піхоти збільшено, а їх далекострільність та калібри значно піднесено. Крім того, тяжкі гармати, навіть надзвичайно великих калібрів, урухомлено, надаючи їм автомобільний, а подекуди гусеничний потяг. Також значно зросло значіння скорострілів і взагалі автоматичної зброї (легкий скоростріл або скорострільна рушниця). Зараз вогонь піхоти базується головним чином на важких і легких скорострілах та скорострільних рушницях. Крім того, набирають важливого значіння гранати, вогнемети і міномети.

*) Пушка має проекцію більш позему, а гавбиця більш дозему.

***) Organisation de l'armée sur le pied de Guerre.

Таким чином, сучасна армія, такби мовити, насичена вогнепальною різноманітною зброєю та технічним приладдям. Крім того, має бути широко використана хемічна зброя, надто в гарматі, де набой з отруйливими газами займають 30-50% всієї кількості.

ПІХОТА

Здавалось, що могутня вогнева сила (головно гармата) є тим одним рішенням, що відносить перемогу, а тому гармата мусить відсунути з першого місця піхоту. Але досвід переконав, що навіть найсильніший вогонь гармати є лише могутньою допомагаючою силою й що врешті піхота завжди рішає бій, бо вона головніший самостійний рід зброї. Піхота може битися в день і в ночі, на кожному місці, при всяких умовинах і обставинах, вона захоплює простір, прориває ворожі лави й займає до полону людей та здобуває гармати й інші засоби бою. Отже роля піхоти не зменшилась, лише її акції утруднилися й тому для її посилення в боротьбі, та уможливлення перемагати ворога, потрібно піднести якість піхоти, а також дати в її розпорядження всі різнобарвні та могутні вогневі й технічні засоби.

Всі статuti сучасних армій визнають піхоту головнішим (основним) родом зброї. Так французи, в уставі піхоти з 1921. р. пишуть, що піхота є головний рід зброї, для досягнення успіхів якого, напружено зусилля всіх інших родів зброї. Також німці визнають піхоту основним родом військ. Рішення в бою досягає піхота, завданням же боєвих ділань решти військ є лише забезпечити можливості для неї ці рішення здійснити і всіма засобами облекшити її завдання. (Німецький піхотний статут з 1922. р.) Рівнож червона армія плакає переконання, що піхота й до нині лишається головним родом зброї, перемогою або поразкою якого визначається доля операції, а всі інші роди військ допомагають піхоті у виконанні тих завдань. (Временной польовой устав 1925. р.) Як бачимо у всіх сучасних арміях існує однакова оцінка значіння піхоти.

Цей погляд причинився до переорганізації та зміни її боевої тактики. Раніш піхота підраховувалась лише багнетами, зараз піхота складається зі стрільців, скорострільців, мінометчиків та піхоти-пушкарів. Отже жива сила піхоти збільшилась внаслідок техніки та диференціації функцій піхотинця. Щоб ліпше зрозуміти ту еволюцію піхоти, яку вона пройшла за часи світової війни, скажемо, що у французькій та німецькій арміях на початку війни було на полк 6-8 скорострільів, тепер кожний курінь французької піхоти має 36 скорострільних рушниць і 16 важких скорострільів, німецький курінь 18 легких і 12 важких скорострільів.

Характерною рисою озброєння піхоти є поділ її вогневих засобів на дві категорії, легку й важку. Першу складають рушниця або карабін, скоростріль-рушниця або легкі скорострільи, а також рушниця та

ручні гранати. Всі засоби легкого озброєння переносить одна людина, крім німецького легкого скоростріла з водним холодженням. Цею зброєю можна ділати на невелику віддаль (менш ніж один кілометр), а тому нею озброєні найдрібніші складові частини піхоти, чета й відділ. Отже легке озброєння піхоти призначене для близького бою й ним кермують командант сотні та молодші старшини. Тяжке озброєння піхоти — важкі скоростріли, міномети й піхотна пушка. Далеконосність скоростріла до 2,000 метрів, шкорість стрілів у хвилину 450-500. Пушки — калібр 76-81 мм., 10-20 стрілів у хвилину. Міномети — далеконосність від 1000-1600 метрів, шкорість до 10 стрілів у хвилину.

Зрозуміла річ, що це озброєння значно обтяжило піхоту. Так на прим. кожний боець несе на собі до 26 кг. тягару, скорострільці навіть 29-30 кг. Різнобарвність огневого заосмотрення та значне обтяження піхотного бойця, відбиваються на тактичних формах боевого ділання. Нині поле бою уявляє з себе окремі невеличкі огневі кущі, розкинуті на фронті і на широку полосу в глибину. Як наступ, так і оборона базуються на огонь легких засобів, що займають передові лінії й огонь тяжких, що провадять своє ділання на більші віддалі. Сам наступ комбінується рухом дрібних відділів з легкою зброєю й підтримкою їхнього наступу важкими засобами бою.

Така складна тактика сучасного бою піхоти вимагає від всього командного складу доброго знання теорії й практичних вправ.

КІННОТА

Погляди на кінноту зазнали ще більшої еволюції. Перед великою війною чекали від кінноти рішучих ударів холодною зброєю та дуелів кіннотних мас на початку війни. Треба зазначити, що на всіх фронтах була поважна сила кінноти, — біля 60 дівізій. Одначе сувора дійсність примусила кінноту прийняти вогневу тактику, бо за весь час лише на австро-російському фронті зійшлись для бою холодною зброєю дві дівізії, врештіж атаку холодною зброєю переводили ескадрони та дівізіони. Наслідком переоцінки тактики кінноти, надто в позиційній війні, викристалізувалися певні погляди на її значіння та способи ділання. Роль та різнобарвні важливі завдання лишаються майже попередні, одначе від неї вимагається маневруючих здібностей, щоб вогнем і боевими зусиллями спішених частин, та по части комбінацією нападів невеличких частин холодною зброєю, осягати ті завдання, що їй поставлено. А саме: розвідка, прикриття розгортання піхотних частин, забезпечення крил та флянків, маневр на флянки та вороже запілля, затримка ворожого наступу, щоб дати змогу армії відірватись від ворога, та упорядкуватись і, вкінці, переслідування розбитого ворога, щоб остаточно його здеморалізувати й знищити організований опір.

Щоби надати кінноті певної сили та відповідної незалежності, їй приділюється в сучасній армії багато вогнепальної зброї та технічних засобів, а також підсилюється легкою стрілецькою піхотою 1-2 курні на дивізію. Таким чином, у склад кінних частин входять гармата полкова, дивізійна, бригадна, — скоростріли важкі та легкі, гранатометна зброя, бронемашини і навіть танки, які лишають при армейській кінноті; у певних випадках приділюється також летунство та бронепотяги.

Отже сучасна кіннота уявляє з себе досить рухливий, здібний до маневрів, рід зброї й до тогож вона має для своїх потреб значну вогневу та технічну силу, а тому й зможе виконати певні завдання та змагатися в досить упертих боях з переважаючим ворогом. Кіннота може, як боронитися, так і провадити наступ, допомагаючи в значній мірі операціям своєї армії, переважно в маневровий період війни (в позиційній війні вона допомагає як спішена частина). Одначе в умовах європейської війни, та при руйнуючих впливах летунства, кіннота не є рішенням чинником для переведення масового удару, а тому у Франції зменшено її відносну кількість на користь інших родів зброї.

Більш поважного значіння набирають акції першорядної кінноти на Сході, бо там великі простори та порівнюоче слабша техніка і країни більш обмежені в комунікаціях. Кіннота може відіграти поважну, навіть домінуючу, ролю в умовах громадянської війни, а також в боротьбі з кольоніями. Тому німці, поляки й большевики, надають досить поважне значіння майбутнім операціям кінноти і ретельно дбають про її відносну кількість, якість та добре заосмотрення*).

ТАНКИ

В окремій лекції буде докладно розроблене питання танків й їхні роди. Тут належить зазначити, що танки виконували в останній період великої війни значну ролю. Вони допомогли військам Антанти пробитися через німецькі, сильно зміцнені позиції. Людендорф навіть прибильшує їхній вплив в часі протиофензиви Фоша. Одначе танки заважили сильно в боях тому, що їх введено в бій, як новий засіб і в значній кількості, по друге, німці не встигли заосмотрити себе потрібною кількістю танків, а також не мали ще досвіду боротьби з ними. По третє, дух та упертість німецької армії в тому часі вже підупадали. Докладне знання властивостей танків дозволяє зробити такі висновки: в сучасних умовах війни танки є лише допомагаючим, правда досить грізним, засобом боротьби, для співпраці з піхотою та кіннотою. Самостійногож значіння, як окремий рід зброї, який мавби змогу провадити окремі поважні операції, вони не мають. Тому лише введення в бій поважної кількості танків може

*) Німці на 21 полків піхоти мають 18 полків кінноти.

спричинитися до значної підтримки і дати належні наслідки, зокрема при позиційній війні.

Також панцирники та бронепотяги є допомагаючим засобом у війні. Їх співпраця дуже цінна, зокрема для кінноти, щоб облекшити її бої за місцеві предмети, а також в часі змагань на великих відтинках, при обороні дефіле, переслідування ворога і т. д.

Технічне військо поділяється нині по своїй діяльності на дві головні частини: інженерну і зв'язку. Інженерне військо складається з саперів, понтонів та електро-освічуючих частин. Військо для зв'язку: телеграфи, телефони, радіо, мотоцикли, наколесники, оптичні апарати і т. ін. Зрозуміла річ, що у всіх фазах бою вага інженерних військ відома й тому належну увагу звертає кожна із сучасних армій, як на кількість, так і на заосмотрення їх ріжного рода засобами.

Інженерна оборона. При сучасних могутніх засобах нападу та великих калібрах і далекострільности гармат, які можна скоро скупчити в значній кількості, є значно утруднена будова замкнених редутів, а ще більше конструкція великих твердинь з поясом окремих фортифікацій. Щоб забезпечити ядро такої великої модерної твердині від гарматного вогню, необхідно збільшити її діаметр до 70 кіл. Кількість гармат для її захисту буде виносити до 3,500 (4,000), гарматних стрільнів треба приготувати декілька мільйонів, а потрібна кількість війська сягає до 300 тисяч. Тому вартість такої великої твердині виносилаб майже 2 мільярди франків. Такі витрати й зусилля є дуже обтяжуючими навіть для більш могутньої та багатой держави. Сучасна інженерна оборона головню виходить із необхідности підготовки окремих районів, зміцнених укріпленнями довготривалого характеру, на важливих відтинках, в смузі прикриття, щоб дати армії потрібний простір для її розгортання й зміцнити її маневруючу та відпорну силу. Також заздалегідь всебічно підготовляється протилетунська оборона. Вона охоплює важливі стратегічні та тактичні місця, ріжного рода вузли сполучення, технічні відбудови, а також адміністративно-політичні й промислово-фабричні райони.

Комунікації та запілля. Сучасна армія, складна своєю організацією, сильно перетяжена та насичена технічно-вогневыми засобами, може переводити всі свої акції лише спіраючись на добре розвинуену та пляново побудовану сітку залізниць, шосе та ґрунтових шляхів. Комунікація є Ахілева пята модерної армії. Одірвавшись від своїх шляхів сполучення, які лучилиб її з ріжного рода склепами, армія впродовж короткого часу рішучих боїв, коли завчасно не наспіє ріжного рода боевий припас із запілля та заводів, уявлятиме зі себе величезний, зайвий обоз гармат, скорострільів та ін. й прикриваючу їх піхоту. Вже послідна війна доказала, що армія потребує великої кількості залізничних шляхів. Як відомо, австро-угорська армія, ще до оголошення війни Росії, пішла походом проти Сербії по чотирьох залізничних шляхах. Вона перевезла в 2,062 потягах 512,000 чоловік, 64,000 коней і 19,000 пово-

зок та велику кількість грузу. Після оголошення війни Росією, Гецендорф повертає більше своїх сил на Схід. По семи залізничним шляхам пересунуто було проти Росії 3,998 потягів. В 1914. р. для скупчення німецької армії потрібно було 11,000 потягів. Ці цифри дають змогу хоч частинно уявити собі значіння залізничних ліній в період мобілізацій та розгортання армій для перших операцій. Між ін., узглядняючи велике значіння комунікацій, треба вбачати значні труднощі, яких може зазнати червона армія в своїх акціях на випадок війни. Це одна із слабких її сторін і тому треба узгляднювати цю обставину при оцінці маневрових можливостей совітських військ.

Автомобільна тяга. Під теперішню хвилю звертають належну увагу на новий, могутний, технічний засіб модерної війни, на ріжного рода самоходи, бо масове та плянове використання їх, як для підготовки операцій, так і для їх провадження буде одною з характерних рис майбутньої війни. До початку великої війни майже не був узгляднений цей технічний засіб для маневрування. Воєнні події зі скорим та рішучим розмахом, одразу викликали необхідність негайного перегрупування військових мас на загрожені ворогом відтинки. Німці через Бельгію вдерлися на терени Франції і подолавши французьку армію, в так зв. прифронтовій битві, докотились аж до Марни. Щоб ратувати ситуацію французам треба було якнайскорше скупчити значні сили на лівому крилі. Необхідно було взятися за новий засіб для пересування військ, бо залізниць не вистарчило. Фош реквізує: 1040 автобусів, 2500 легких і 6000 тягарових авт*).

Почалось швидко скупчення військ, використовуючи широко автомобільну тягу. Це й між іншими значно спричинилося до затримки французами та англійцями німецьких армій на Сомі, а також сприяло успішному вислідові боїв на Марні. Французи взяли цей досвід під увагу і почали пляново організувати та збільшувати автотягаровий транспорт. Наслідки цих заходів вже вкортці показали, бо на весну 1916. р. в боях під Верденом цей транспорт відіграв спасаючу ролю для Франції. За три місяці на автомобілях перевезено 1,800 тисяч тон грузу, а також у період верденських боїв ними було перевезено декілька мільонів бойців і ранених. Неменш відповідальне завдання було покладено на автомобільний транспорт в часі операцій 1918. р. Весною того року, в часі німецької офензиви на західньому фронті, французи вирішили скоро скупчити великі сили на допомогу своїм спільникам — англійцям і за сім днів було перевезено на автомобілях 33 дів. піхоти, з них 3 з їхньою артилерією**).

Також влучно та широко використовували автомобільну тягу німці. В Росії з різних причин бракувало автомобільного транспорту. З цих

*) У Франції було в цей час всього 180 військових автомобілів.

**) Цікаво відмінити, що за цей час залізниці встигли в свою чергу перевезти лише 19 дів.

прикладів і паралель між Заходом, багатим технікою і бідним нею Сходом, стає зрозумілим, яку величезну технічну перевагу мав Захід над Росією і як це мусіло некорисно відбиватися на її бойових операціях і збільшувало її втрати.

В майбутніх війнах автотягаровий та гусеничний транспорт відіграє ще більш значну роль, а тому для цієї цотреби держави відповідно приготують різного роду шляхи сполучень, а також організують чисельні автотягарові кольони.

ВІЙСЬКОВІ СИСТЕМИ

Зараз в Європі є, так би мовити, два головні військові системи, а саме: — кадрових армій і професійних армій.

Кадрова армія. Більшість європейських держав має кадрові армії, з досить коротким розміром часу військової служби. Найдалше в цьому відношенні пішла Франція та Чехо-Словаччина, по одному рокові активної служби; в Польщі, Румунії та інших, півтора-два роки. Це дає змогу перепустити через військові лави значну кількість людей, фахово їх вишколити і таким чином мати велику кількість резерви для розгортання армії в час мобілізації, поповнення втрат після боїв і організації нових боєвих одиниць. Позитивними рисами цього систему є втягнення у вир боротьби великого відсотку мужчин, які перейшли фахове навчання. Але слабою рисою є значна трудність за цей короткий час виробити доброго боеквика та прищепити йому все знання, якого вимагає модерна війна від кожного рядовика. Таким чином вся ця маса резерви, з одного боку не може бути одноразово вжита до бою тому, що в сучасний мент, наслідком пацифістичної пропаганди, держави зменшили кількість кадрових частин, з другого боку, треба деякого часу, щоб нові формування набрали добрих рис і зробились здібними для маневрування в складних умовах модерної війни.

Взагалі Західна Європа поділяє своє військо на дві категорії, армію для прикриття кордонів, якою є кадри, поповнені мобілізацією довоєнного стану і другу армію — загально вишколених. Завданням армії прикриття є забезпечити мобілізацію держави і дати змогу скупчитись резервній масовій армії, а також дати їй час належно упорядкуватись до боєвих чинів. У перший період армія прикриття розгортається на кордоні, спіраючись на завчасно переведеній інжинерній її підготовці. Цим одразу визначається довготривалий характер майбутньої війни з правдоподібними більш дефензивними плянами.

Професійна армія. Після версальського договору держави Антанти зменшили озброєну силу Німеччини, щоб позбавити її змоги розпочати реванжову війну. По перше постійна армія в Німеччині мусить виносити не більш 100 тисяч людей, по друге, час перебування в армії виносить 12 років, по третє Німеччина не може мати ні тяжкої

гармати, ні значної кількості зброї та вогнеприпасу, ні військових літаків, і взагалі у своїй державі не може заготовляти різного рода технічного приладдя. Цими заходами Німеччина поставлена в тяжке, військове становище.

Зрозуміла річ, що німецька думка стреміла винайти різні засоби для мілітарного підсилення Батьківщини. Німецький генеральний штаб напружив всі зусилля на піднесення якості своєї професійної армії, він витворив з її персонального складу всебічно підготовлених фахівців на ролі підстаршин і старшин. Далі шляхом широко закроеної та добре обміркованої праці, німці створили сприятливі обставини, щоб підготувати до майбутньої боротьби маси своєї молоді, організуючи різного рода спортові гуртки.

Наслідки цієї підготовчої праці позитивно виявились на мілітарній силі Німеччини. Це дало підставу німецькому генералові Сектові опрацювати, добре обґрунтувавши, такби мовити, нову доктрину майбутньої війни, примінюючи її до німецьких обставин. Основні тези його доктрини слідує:

1. Сучасна війна вимагає від пересічного боевика, а надто від командного складу, великого знання та практично-теоретичного досвіду. В тойже час багато-мільонові армії майбутньої війни, завдяки короткому часові активної служби, будуть в більшості уявляти з себе скорше міліційні армії озброєного народу, аніж добре збиті та призначені до маневрування та бойових чинів полеві частини. Узглядняючи вище зазначене, професійна армія менша кількістю, але високо кваліфікована та добре заосмотрена, під проводом здібних вождів матиме змогу швидко знищити ці мало рухливі маси і загальмувати та пошкодити всі мобілізаційні заходи свого ворога.

2. Кадрові армії потребують певного часу для мобілізації а також для скупчення та розгортання своїх резерв. Професійна армія є завжди готовою розпочати рішучі операції та заатакувати ворога. За цей час професійна армія, щоб себе підсилити новими боевиками, переведе скупчення своєї молоді та створить з неї боеві одиниці, на яких вона й зіпреться в дальшій війні.

Отже стрінулись дві доктрини, кадрових армій (озброєного народу) і професійних армій, себто кількість протиставиться якості.

Таке оригінальне ставлення прогнозів майбутньої війни з початку занепокоїло Європу і доктрину генерала Секта почали виучувати та аналізувати генеральні штаби держав переможців. Наслідком цього зроблено вже порівняння цих доктрин і наукові висновки. Німецька доктрина є витвором своерідної ситуації, яка є доброю лише для неї. Німеччина має обмежену кількість вишколених людей і не може підготувати значних резерв, тому вона і намагається високо піднести їх фахову якість. Одначе, якби німцям дати змогу обібрати й інші системи, то не має сумніву, що ідея кадрових армій, з короткими термінами, булаб ними негайно прийнята. Про це свідчить еволюція військової думки німецького генерально-

го штабу, який перший почав плекати та проводити в життя ідею озброєного народу. Також німці дбали завжди в своїх операціях спиратися на маси боеків, щоби переважати і з цього боку ворога (війна 1870-81. р.).

Машинізація сучасного війська лише по часті числиться з високою підготовкою окремих складових частин у війську. Гармата, скоростріл, танки, отруйливі гази і т. ін. однак виводять боеків зі строю, як професійних так і покликаних по мобілізації, але готових битися та змагатися за свою батьківщину. Таким чином професійна армія, коли розпічне свої рішучі ділання, наражається навіть і при своїх, зпочатку успішних акціях, на великі втрати свого кваліфікованого складу, а тому, щоби продовжувати операції, ослаблена цим професійна армія мусить спіратися або розтворитися в масі, слабо підготованій до бою, своєї молоді. І якраз, завдяки цьому, вона буде виявляти з себе дійсно міліційну армію а не військо здібне до маневру. Також, у випадку перших неуспіхів професійної армії, вона, будучи побитою арміями озброєного народу, в дальшому зовсім не зможе продовжувати своєї боротьби.

Крім того, помилкою є протиставити масу (кількість) якості з таких міркувань: 1. озброєна сила мусить складатися з маси, себто певної кількості та її боездатності. Всі видатніші полководці завжди дбали і про кількість і про якість, якщо вони мали проти себе більш-менш рівноцінного ворога. На цю обставину в сучасних умовах треба обов'язково розраховувати тому, що легковаження свого ворога може дати велике розчарування, деколи навіть з катастрофальними наслідками. Це яскраво виявилось на прикладі російсько-японської війни: — Макакі, азіяти, ми їх шапками закидаємо, так писали в Росії перед війною навіть передові часописи. Однак коли виявилася висока боездатність японської армії, то ця несподіванка спричинилась знову до переоцінки властивості японської армії й російське керування провадило, завдяки цьому, пасивну війну, уникаючи маневрів й рішучих наступів.

2. Умови модерної війни, огнева сила та упертість оборони, навіть невеликих частин, вимагають для віднесення рішучої перемоги величезних зусиль й довготривалих боїв з великими втратами. Отже в модерній війні необхідні і маси і їх відповідна боева удосконаленість.

Таким чином, на нашу думку, ідея кадрових армій відповідає сучасному стану і тим завданням, які стоять перед народами на випадок війни. Ідея професійної армії, здається, є штучний витвір німецького генерального штабу з метою піднести політичне й стратегічне значіння Німеччини.

Однак і кадрові армії мають свій дефект, це прибільшене захоплення короткими термінами активної служби, що по часті ослаблює боездатність майбутніх армій і їх маневрову здібність. Тому і в цьому відношенні треба винайти найменший термін активної служби, за який далі йти буде небезпечно.

МЕТОДИ ВІЙСЬКОВОГО ДОСЛІДУ

Кожна галузь науки має свою, так би мовити, лябораторію, в якій вона досліджує приналежні до неї явища, причини їхнього повстання, розвитку в часі та просторі й їхнє закінчення. Праця над досліджуванням цих явищ опирається на певні, вже встановлені норми, які названо методами наукового досліджування. Таксамо і воєнна штука має свої методи дослідження, бо лише праця ведена певними методами дає змогу, розуміти як слід, чому так а не інакше велась та чи інша воєнна акція, серед яких обставин та при яких спроможностях вона проводилась і чому такий а не інший був її кінець. Вміння працювати методами військового досліджування допомагає у винайденню тих причин, які ділали на ту чи іншу акцію в такій мірі, що спричинилися до успішного чи неуспішного її закінчення. Це веде до пізнання деяких незмінних законів війни, добре примінення яких допомагає досягнути перемогу над ворогом і навпаки, легковаження, чи неузгляднення їх, веде до поразки. Рівнож праця методами військового досліджування над явищами, які вже проминули, дає добрий задаток людині у майбутній війні самостійно і правдиво оцінювати положення та у випадку потреби повзяти добре рішення своєї акції. А що кожна війна є явищем дуже складним, бо взаємно змагаються ум та воля мільонів людей, з ріжними психічними настроями, національними, культурними, соціяльними й політичними рівнями, тому й необхідно студіювати твори того часу, які часто одне і те саме явище освітлюють з ріжних сторін, спіраючись деколи на теорія та гіпотезах, які навіть себе взаємно виключають. Така праця та всебічний розгляд явища уможливають зрозуміння перебігу цілої дії з її таким а не іншим вислідом.

Тому необхідним тут являється, запізнатися в першу чергу з методами військового досліджування, бо вони поширяють виднокруг людини та позбавлять її поверховного та побіжного підходу до військової справи та такогж оцінювання воєнних операцій або навіть вислуду цілої війни.

Хоча методи військового досліджування спіраються на загальні наукові засади, але вони мають також і свої окремі, тільки воєнні засади, які треба тут розглянути. Підготовка до війни є — наука. Ведення війни — воєнна штука. З цього виявляється істотна ріжниця між воєнним знанням й умінням приміняти принципи воєнної штуки до обставин. Ведення війни, як і кожна штука, підлягає невеликій кількості загальних правил — засад. Головніші закони війни є, такби мовити, закони гармонії і пропорціональності: а) обібрання мети, зглядно тих засобів, що маютья до розпорядимости полководця, б) економія сил, в) уміння себе самообмежити, г) поділ цілей важливих і другорядних г) точний розрахунок простору і часу, д) аце найголовніше — скупчення найбільших зусиль на рішучому, важливішому напрямку в, бо перемога в ньому

дає побідникові загальний, корисний вислід, як окремої операції, так деколи і цілої війни.

Докладне зазнайомлення з цими засадами, на загал, не є важким, але значні труднощі повстають, щодо примінення цих засад у змінливих обставинах, що є характерними у всякій боротьбі. Тому годі шукати готових формул або рецептів, які надавалисяб на всі випадки та завжди спричинялися до перемог. Перше над усе на війні треба бути відважним, що дає змогу зберегти внутрішній спокій а даліше зрозуміти й оцінити ситуацію та зробити рішення, яке опісля треба виконати до кінця. А для цього, як вже зазначено, праця в час до війни, та призвичаєння оцінювати обставини і винаходити певні рішення, є добрим самовишколом. Взагалі на війні борються дві ворожі сили і кожна з них має свій власний плян та переводить різні ділання для його здійснення. До тогож кожний з ворогів стремить взяти почин у свої руки і заскочити другого несподіванкою, щоб змусити його відмовитися від свого пляну; на війні на загал дуже важко всебічно зазнайомитися зі станом та взяти під увагу різні несподіванки, які часто-густо не залежать ні від волі, ні від вдачі полководця, як напр. зміна настрою війська, помилки з боку командного складу, несподівано важкі втрати, велика упертість ворога та влучність його маневрів і т. ін. Ось і чому, коли досліджується боеві операції, або цілу війну, конче потрібно знати, як уявляв собі полководець загальні обставини, коли він починав здійснювати свій плян, та що йому було відомо про ворога та про положення його війська. Лише, поставивши себе на його місце, можна вповні зрозуміти і його розпорядження і наслідки боїв.

Для ліпшого вивчення в дійсних обставинах методів досліду при-
мінімо їх тут до німецького пляну великої війни а також зробимо деякі
завваження про пляни Франції та почасти і Росії. Як відомо, Центральні
Держави — Німеччина та Австро-Угорщина — мали повну змогу сполучитися і разом вести операції та один другому безпосередно допомагати. Зовсім в іншому стані знайшлися держави Антанти — Франція та Росія, яких розеднювали великі простори та ворожі терени. Німецький генеральний штаб, використовуючи своє центральне положення, вирішив зпочатку переважаючою силою почати рішучий наступ проти одного із ворогів, щоб його остаточно перемогти, а вже після цього перекинути свої сили проти другого, якого до того часу треба було стримувати оборонними операціями. Такий засіб боротьби зветься діланням по внутрішнім операційним лініям. Для успішного користування ним треба мати маневрову рухливість і досягнути остаточної перемогу над одним із ворогів, поки ще другий не прийшов йому в допомогу.

Якимиз міркуваннями кермувався німецький генеральний штаб, коли обірав головнішого ворога для першого нападу і коли він вирішив, що найдощільнішим буде скупчити більшість своїх сил зпочатку проти Франції? Ось вони: 1. озброєна сила Франції значно зросла й удоско-

налилась після 1870-71 р. р.*). 2. жадова реванжу весь час плекалась у французькому народі й тому було правдоподібним, що французька армія відразу перейде в наступ, з головною метою захопити Ельзас-Льотарингію і так важливий фабрично-заводський район Саари, 3. географічне положення Франції та невелике віддалення Парижа від кордонів не давали змоги французькій армії на довший час ухилитися від генерального бою з німцями, у випадку їхньої інвазії. Отже з таких причин здавалось німцям, що буде можливим впродовж короткого часу розбити французьку армію, як головнішого ворога, а потім повернутися всією силою проти Росії, бо — 4. Росія, завдяки різним несприятливим умовам (величезні простори та слабо розвинені комунікації), зі своїм стратегічним розгортанням значно спізнялась. Німцям було відомо, що російська армія може впродовж 15 днів від оголошення війни виставити тільки 1/3 своїх озброєних сил, між 24. а 27. днем від початку війни 50%, а решту біля 40. дня. Корпуси із східного Сибіру могли прибути на фронт шойно по двох місяцях. — 5. Рішучий наступ об'єднаних німецько-австрійських армій зпочатку проти Росії, хоч і без сумніву давав їм можливості перемоги над ще неготовою російською армією, однак значні простори Росії уможливлювали для неї пляновий відворот і давали їй спроможність ухилитися від генерального бою. Таким чином ця обставина могла затягнути далеко в глиб Росії великі німецько-австрійські сили і спізнити їхнє перекинення на Захід проти Франції. Тому треба було одразу залишати проти Франції значні сили і до тогож не було виглядів, щоб ті німецькі сили не були переможені французами.

Отже наведені тут і незалежні від німців обставини змушували німецький генеральний штаб прийняти такий а не інший плян війни. До цього пляну німці й відповідно підготувались. Вони призначали для своєї генеральної офензиви проти Франції 78 дівізій піхоти і 7 дів. кінноти. На східний же фронт приділили в Східних Прусах лише 14 і 1/2 дів. піхоти, одна дів. кінноти і для зв'язку з австрійською армією на Шлеську 1 корпус. Таким чином німецький генеральний штаб додержався засад військової штуки, скупчуючи на головнішому, рішучому напрямку, майже всю силу, а на другорядному залишивши лише необхідне мінімум. Німці розраховували, що не пізнійш 40-42 днів, вони зможуть вже зосередити свої сили проти Росії. Такі були заходи що до кількості війська та його стратегічного розподілу.

Крім того, Мольтке-молодший (начальник ген. штабу) намагався заскочити несподіванкою французів і підготовляв всі можливості та засоби, щоб продертися головною масою своїх військ через терени слабкої Бельгії на північні простори Франції, які зовсім не були підготовлені до

*) Франція була в стані на початок війни виставити 84 дів піхоти. Наслідком цього французька армія вже впродовж 10 днів після оголошення війни успівала закінчити мобілізацію, скупити свої збройні сили та їх розгорнути. Таким чином з цього дня вона мала повну змогу почати воєнні операції.

оборони. Дальше Мольтке мав на увазі розбити ліве крило французів і змусити французьку армію, в несприятливих для неї умовах, прийняти генеральний бій.

Крім відповідного зосередження більшості своїх сил проти Франції, німці ще належно удосконалювали та виховували своє військо. Вони прищеплювали йому доктрину, що лише стратегія та тактика наступу можуть дати рішучі наслідки а тому треба маневрувати так, щоб охопивши з двох боків ворога, знищити його або забрати в полон, як це щасливо їм вже трапилось було в 1870. р. Для здійснення цього, німці добре заосмотрювали свої частини технічно-вогневыми засобами (значна кількість важкої гармати) та при звичаювали своє військо до вогневої тактики. Цим вони уможливили собі швидко і з малими втратами перемагати ворожий опір в бою, а також захоплювати ті твердині, що запирали війську шляхи наступу.

Отже німці для своєї важливої цілі дбають і про військові маси і про їх оперативну якість і про їхнє ліпше від ворога технічно-вогневе заосмотрення. Це підносить дух німецького війська та його певність в своїй вищости над ворогом. Словом, для належної мети відповідні засоби і доктрина, а також розрахунок часу і простору.

Для захисту на Сході німці теж відповідно підготовляються. Для оборони Східних Прусів від інвазії російської армії, німці хоч і залишають лише 14 і 1/2 дів., одначе цю область вони добре підготовили для інженерної оборони, а також шляхами сполучення. Сильна твердиня Кенігсберг та природні перешкоди — мазурські озера — і добре зміцнення укріпленнями повздвож Висли мали утруднювати наступ російських військ, які в наслідок цього мусили проводити свої операції розеднано; в той час це давало змогу німцям боротися тут своїми силами зпочатку проти одної групи російських військ, а потім швидко повертати їх проти другої. Отже недостачу своїх сил у Східних Прусах німці влучно доповнювали добре обдуманною інженерною підготовкою та широко розвиненими шляхами сполучення і засадою чинити по внутрішнім операційним лініям. Крім того, німці змушують австрійську озброєну силу, яка вже на 15. день мобілізації могла зосередити свої сили — повести рішучу офензиву в напрямку на Бересте Литовське, використовуючи запізнене розгортання російських військ. Австрійцям ставиться завдання перемогти російську армію або перетягнути на себе головніші її сили і цим облекшити стан у Східних Прусах. Впродовж цього часу німці сподівалися вже покінчити з французами і поспішити на допомогу австрійцям та своїм військам у Східних Прусах.

Також влучно розподіляють свої зусилля німці при організації свого походу на Францію. Вони на своєму маневруючо-ударному, правому крилі і центрі (себто в рішучому напрямку) зосереджують 5 армій (3/4 своїх сил), на півдніж, для забезпечення цього наступу приділяють ли-

ше 2 армії (1/4). В стратегічному резерві лишалось 8-11 дів, які теж були в більшості призначені на французький фронт

Як бачимо, німці проти Франції, себто проти свого головного ворога, зосереджують свою переважаючу силу, проти Росії залишають необхідний мінімум (економія сил) В своїй підготовці до наступу на Францію, вони знову примінюють засаду на головному напрямку більшість сил, на другорядному лише необхідний мінімум. Крім того, технічно-вогневі засоби, вогнева доктрина наступу, все це було добре примінене до їхньої мети «в накоротший час досягнути найбільші наслідки». Себто вони обібрали важливу ціль і приправляли для цього відповідні засоби.

Дещо іншою мусіла бути підготовка до війни держав Антанти. Франція була рівночасно з Німеччиною готовою до війни. Вона зміцнила була свої південні границі смугою сильних твердинь Бельфор, Верден та ін. Північні її провінції залишалися вільними для маневрування і таким чином, з боку Бельгії та Люксембургу Франція не була приправлена в інженерному відношенні. Такі обставини, здавалось, викликали необхідність в перший період війни боронитися на півдні, спіраючись на свої твердині а більшу частину сил скупчити для маневрових боїв в головнішому північному напрямку проти правдоподібної відтіля навали німців. Також було необхідним підготувитися до тої несприятливої обставини, що Росія значно опізнялася із закінченням свого стратегічного розгортання.

Отже стратегічні обставини вимагали від Антанти таких приблизних заходів: від Франції не прискорювати з генеральною офензивою проти Німеччини, у випадку її нападу з початку на Францію, а навпаки чекати поки Росія закінчить зосередження своїх сил. Узглядноючи ситуацію на Сході, Росії треба було дати вільну руку для її стратегічних операцій. Здавалось, головною метою для неї була в першу чергу австро-угорська армія, на поборення якої Росія й мусіла доложити великих зусиль та скупчити найбільшу кількість своїх військ. Це дало би змогу російській армії остаточно перемогти австро-угорську а при сприяючих умовах навіть змусити Австро-Угорщину до окремого миру. У всякому разі рішуча перемога в Галичині сприяла б Росії в дальшому погрожувати через Шлезьк напрямком на Берлін. Тому, здавалося, Росії слід було в перший період війни примінити оборонну тактику проти німців. Одначе цього зовсім не було узглядено і французький генеральний штаб, під гіпнозом офензивної німецької доктрини, теж силкується її примінити до своїх, особливих, та неподібних на німецькі, обставин. Французи вирішують негайно після зосередження своїх сил повести рішучий наступ на ворожу країну, заміряючи сильний удар у напрямку Ельзас-Льотарингії. Для боротьби на північному терені, вони не залишають значних сил і цими заходами вони грають на руку німцям. В часі двобою з німцями, французи, в допомогу собі, вимагають від Росії вже після 15 днів розпочати

офензиву на Східні Пруси. Таким чином, **ще слаба в цей мент російська армія мусіла одразу наступати проти Німеччини і проти Австро-Угорщини, не маючи змоги скупчити переважаючих сил ні на одному, ні другому напрямкові.**

Отже це був хибний плян у своєму заложенню, бо він не відповідав ні становищу держав Антанти, ні цілям війни, а тому здійснення його спричинилося в перший місяць війни до катастрофічного стану на Заході і загрозового на Сході. Взагалі Антанта в своїй підготовці до війни порушила деякі засади воєнної штуки.

Розглядаючи воєнний плян Антанти методами воєнного досліду, треба насамперед добре знати, як собі уявляв ситуацію французький генеральний штаб, коли він опрацьовував свій плян розподілу сил. Перед війною французи не знали, а навіть не припускали **той обставини, що німці відважуються порушити неутралітет Бельгії, який гарантували великі держави, себто, що німці зроблять цю політичну помилку.** По друге, і в цьому випадкові сподівались французи, що першорядні твердині Бельгії та її невеличка, але боездатна армія, будуть довго непереможені німцями. Все це підсилювало певність французів, що їхні північні простори не є загрожені наглою ворожою інвазією. Тому то й важко їм було тоді правдиво оцінити ситуацію. Всі ті обставини є нам зараз досить відомі і тому легко вбачати хиби. Однак показані тут приміри змушують дослідника до більш обережних висновків і рівночасно знайомлять з великими труднощами, як підготовки до війни так і її ведення.

В окремому розділі «тактика і стратегія» буде докладно зазначено, в чому саме була похибка німецького вищого командування, що воно не зуміло зреалізувати свою ліпшу підготовку до війни, щоб виграти боротьбу в перший же її період. Також буде вказано, яких заходів, мимо самопожертви військ, ужили, як російське командування так і генерал Жоффе, щоб поліпшити становище своїх армій.

ВИСНОВКИ

Вступна лекція знайомить з тими головнішими елементами, які є характерними для модерної війни. До них додано деякі приклади з воєнної історії, щоб ліпше виявити властивості та впливи того чи іншого явища на істоту війни й її форми, вказавши також на перспективи в майбутньому. Лекція об'єднує важливіші питання в одну цілість, щоб дати образ модерної війни а тому не торкається їх деталей. В дальшому по окремих відділах будуть подані лекції у систематичному викладі з всебічними відомостями, не лише для ознайомлення, але й для їх студювання.

Не згадано у вступній лекції про морську флоту тому, що це важливе питання буде всебічно розроблене в окремій лекції.

ПОРЯДОК ДАЛЬШИХ ЛЕКЦІЙ ВОЄННОГО ЗНАННЯ

2. Летунство.
3. Хемічна та бактеріологічна війна.
4. Танки.
5. Гармата.
6. Кіннота.
7. Технічні та допомогіві війська.
8. Піхота.
9. Організація сучасних армій. (Франція, Англія, Північна Америка, Німеччина).
10. Червона армія.
11. Польська армія.
12. Засади сучасної тактики.
13. Інженерна оборона сучасних держав.
14. Комунікація та запілля.
15. Особливости революційної та громадянської війни.
16. Фльота та її організація в різних країнах.
17. Мобілізація державного апарату в часі війни.
18. Мобілізація народнього господарства перед війною і в часі війни.
19. Основи тактики й стратегії.

Листування та всі посилки проситься направляти на адресу:
М. Kapustiansky, 4, villa Longchamps, Paris XVI*